

Pròleg a l'educació que ha de venir

La falsa promesa d'un futur igualitari

A *La màquina del temps* de H.G. Wells, la humanitat es divideix en dues espècies: els *Eloi* (fràgils, ignorants, feliçment desconnectats) i els *Morlocks* (durs, tècnics, explotats). És fàcil pensar que és ciència-ficció, però és només una metàfora **massa fidel del que passa quan el coneixement es concentra i es tanca**.

La divisió entre “els que poden” i “els que serveixen” **no és cap invenció del segle XIX**. És el fonament estructural de tota societat jerarquitzada des que existeix l'escriptura i la propietat.

A Egipte, Mesopotàmia, Grècia o Roma, la desigualtat no era una anomalia: era l'esquema. L'alfabetització era un privilegi; la majoria treballava, callava o servia. Els coneixements es concentraven, s'heretaven, es certificaven. El poder s'exercia mitjançant el control del saber.

Res no ha canviat. Només les eines.

On abans hi havia tauletes de fang i escribes, ara hi ha interfícies neuronals i accessos restringits. On abans hi havia títols nobiliaris o ordres religioses, ara hi ha màsters privats, certificacions exclusives i ecosistemes tancats d'aprenentatge digital.

La IA no ha democratitzat res per si sola. I el sistema educatiu encara no ha reaccionat.

Si no obrim aquest coneixement crític des de l'escola pública —si no ens anticipam— tornarem a generar una elit de formats; i una massa de servents muts seguint les màquines.

Això no és el futur. Això és ara.

I si no fem res, **el forat s'eixamplarà**. No tindrem IA per tothom. Tindrem **dues humanitats**: una amb *prompts*, l'altra amb ordres.

Aquest coneixement crític no ha de començar només amb tecnologia. **Ha de començar amb consciència.**

El sostre invisible de la humanitat

Des de fa més de cinc mil anys, la humanitat escriu sobre una idea persistent: donar vida a allò que no en té, crear amb paraules, fang, metall o símbols una entitat capaç de decidir per si mateixa.

Als temples de Mesopotàmia ja es modelaven servents de fang amb funcions assignades. Als relats mítics, déus i deesses programaven éssers amb *me*, codis de comportament sagrats. A Grècia, Pigmalíó donava forma a l'amor ideal en marbre. Al segle XIX, Mary Shelley creava un monstre amb consciència. I Carlo Collodi escrivia la metàfora perfecta: Pinotxo, una fusta viva que desitja ser real.

Durant mil·lennis, aquesta idea s'ha alimentat amb mites, llegendes, literatura i, més tard, pel·lícules. **No només com a ficció, sinó com a fita**. Com si la intel·ligència artificial fos una mena de **destí narratiu**. Alguna cosa que tard o d'hora arribaríem a construir. I així ho hem fet.

Ara que la tenim —en forma de models de llenguatge, algoritmes generatius i agents digitals capaços de respondre, conversar, simular i influir—, ens trobam davant un problema més profund que cap dilema tecnològic: **Què passa quan l'espècie arriba allà on sempre ha volgut arribar?**

Igual que l'exploració de l'espai —després del mar, les muntanyes i els cels—, **la IA marca un dels dos límits simbòlics que la nostra espècie havia imaginat com a finals**. I la nostra cultura, sense saber-ho, s'ha preparat per això... però no per al que vindrà després.

Aquesta crida a l'aula no pretén sumar una eina, sinó evitar que el llenguatge deixi de ser nostre. Pretén obrir una porta al futur —un que ja és present— i dotar els joves de la capacitat d'habitar-lo amb consciència, llenguatge i criteri. **Perquè la IA ha deixat de ser metàfora. Ja no és monstre, ni mirall, ni profecia. És una interfície. I cal saber com parlar-hi.**

Si la societat no ho entén, és perquè encara està processant un trauma col·lectiu: **hem arribat a la meta que la literatura ens havia venut com a inassolible... i no hi havia res més enllà.**

Aquest relat comença aquí. En el lloc exacte on el sostre... cau. I ara, potser per primera vegada, sabent per què ha caigut, podem decidir si hi entra llum o pols.

Epíleg, "Pacífic i amb més Rim" (mallorquina)

Quan es cervell fa germanor,
raó i símbol fan dansa;
s'alça un pont lliberador
i la nova ona avança.

Amb l'art fi de fer es «prompting»
l'alumne pensa, no torba;
creua memòria i destí,
ja mai més cap mur l'estorba.

Si ben units obrim la ment,
la llum venç tota ferida;
es llenguatge és l'armament
d'una escola ben teixida.

Nota editorial

Aquest "pròleg" s'ha concebut com un text independent dins un projecte pedagògic no institucional, impulsat de manera autònoma i crítica des de l'àmbit docent. No forma part de cap programa curricular oficial, tot i haver estat redactat amb esperit de servei públic i compromís educatiu.

S'ofereix a mitjans culturals, educatius i de reflexió crítica com a peça d'opinió per obrir el debat sobre el paper del llenguatge i la consciència pedagògica en l'era de la intel·ligència artificial.

Llicència d'ús

Aquest text es distribueix sota una llicència **Creative Commons Reconeixement – NoComercial – CompartirIgual 4.0 Internacional (CC BY-NC-SA 4.0)**. Això

vol dir que pots copiar-lo, redistribuir-lo i adaptar-lo sempre que:

- se'n reconegui l'autoria (Dídac Valenciano Gener),
- no se'n faci un ús comercial sense permís explícit,
- i qualsevol obra derivada es comparteixi amb la mateixa llicència.

És a dir, el text pot ser adaptat per lectures públiques, vídeos o àudios, sempre que se'n respecti l'autoria i esperit original.

Més informació: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.ca>

Nota de l'autor

Aquest "pròleg" s'ha escrit a dues veus: una inspirada en el lòbul esquerre (lògic, estructurat, discursiu) i l'altra en el dret (simbòlic, històric, emocional). La seva fusió final, a l'epíleg, recupera la metàfora de "Pacific Rim" —franquícia de ciència-ficció on dues ments han de sincronitzar-se per moure una sola acció col·lectiva— per suggerir que només la coordinació entre hemisferis —o discursos— pot activar una acció educativa coherent i compartida.

El títol "amb més Rim" afegeix, a més, un segon nivell de lectura local: en mallorquí, tenir "rim" és tenir ritme, glosa i picada d'ullet improvisada. I això —aquest toc de poble, de llengua viva i d'ironia cultivada— també forma part del que volem salvar.

Perquè el perill no és la IA. És la passivitat. És creure que OpenAI, Meta o Google et respectaran la llengua si tu mateix no ho exigeixes.

La IA no salvarà el català. Però pot ajudar-lo a sobreviure — si decidim entrenar-la perquè ho faci. **Posem "prompt" allà on s'hi espera submissió.**

Tot i que alguns ajustos d'estil han estat assistits per ChatGPT, la construcció simbòlica, l'analogia clàssica i la seqüència narrativa són humanes, intencionades i deliberades. ChatGPT pot ajudar, sí, però encara no entrellança metàfores amb estratificació històrica, ciència-ficció i crítica institucional alhora. Ni apel·la a la unitat per fer front a nous reptes. Ni a la sàtira en clau sci-fi que amaga el rerefons d'aquest assaig.

No vos flipeu —com deim en mallorquí—. Encara queda molt per ensenyar-li. I potser, ben mirat, el *prompt* per provocar aquest tipus de text diu tant com el text mateix.

Dídac Valenciano Gener

Professor d'àmbit científic-tècnic.

IES Guillem Cifre de Colonya

didac@valenciano.cat

Telèfon: +34 626 748 148